

ŠOLSKI VRTOVI V POMURSKI REGIJI

JANA AMBROŽIČ DOLINŠEK¹, DANE KATALINIČ² & PATRICIJA UTROŠA³

Potrjeno/Accepted
5. 4. 2021

Objavljeno/Published
30. 9. 2021

¹ Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Maribor, Slovenija

² Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Maribor, Slovenija

³ Osnovna šola Franceta Prešerna Črenšovci, Črenšovci, Slovenija

CORRESPONDING AUTHOR/KORESPONDENČNI AVTOR/
jana.ambrozic@um.si

Keywords:
school garden,
gardening, elementary
school, learning,
Pomurje region

Ključne besede:
šolski vrt, vrtnarjenje,
osnovna šola, učenje,
Pomurska regija

UDK/UDC
373.3:635.1/.8(497.411)

Izvleček/Abstract

S šolskim vrtom povezano učenje ima na Slovenskem bogato tradicijo in je danes globalno prepoznano gibanje. V prispevku predstavimo delovanje šolskih vrtov v najbolj ravninski in kmetijski regiji Slovenije, v Pomurski regiji, ter njihovo vključevanje v pedagoški proces naravoslovnih predmetov. Polovica (19 izmed 38) osnovnih šol v Pomurju ima šolski vrt. Odločitev za šolski vrt je prepuščena dobri volji vodstva in interesu učiteljev, pri čemer gre za prostovoljno delo učiteljev. Šolski vrt bi bilo nujno vključiti v učne načrte naravoslovnih predmetov, saj aktivnosti, povezane z vrtnarjenjem, dolgoročno prispevajo k razvoju Pomurja kot pomembne kmetijske regije.

School Garden in the Pomurje Region

School-based learning has a long tradition in Slovenia and is now a globally recognized movement. We present the operation of school gardens in the most agricultural region of Slovenia, the Pomurje region, and their inclusion in the pedagogical process of science subjects. Half (19 out of 38) of the primary schools in Pomurje have school gardens. The decision to establish a school garden depends on the good will of the school management and the voluntary interest of the teachers. It would be necessary to include school gardening in science curricula. Garden-related activities contribute to the development of Pomurje as an important agricultural region.

DOI <https://doi.org/10.18690/rei.14.3.301-316.2021>

Besedilo / Text © 2021 Avtor(ji) / The Author(s)

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons CC BY Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela. (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Uvod

S šolskim vrtom povezano učenje je danes globalno prepoznano gibanje. Smo v času, ko je vrtnarjenje znova popularno, to pa vpliva tudi na ponovno zanimanje in obujanje aktivnosti, povezanih s šolskimi vrtovi. Po letu 2000 so začela številna gibanja in društva poudarjati pomen lokalno pridelane hrane in izobraževanja za trajnostni razvoj. Odraz tega je viden tudi v osnovnih in srednjih šolah, vrtcih ter drugih zavodih. Število šolskih vrtov se iz leta v leto veča (Ribarič, 2014). Med zelo uspešnimi programi sta Šolski ekovrt (b. d.) v organizaciji Inštituta za trajnostni razvoj in Šolska vrtilnica (b. d.) v okviru projekta Ekošole.

Šolski vrtovi so pomemben sodobni učni in vzgojni pripomoček in pomemben vidik naravoslovne pismenosti. Omogočajo neposreden stik z naravo, spremljanje rasti in razvoja rastlin, živali in drugih organizmov. Neposreden stik z naravo je osnovni pogoj za razvoj čustvene povezanosti z naravo in pridobivanje znanja o njej (Kühnis in Fahrni, 2021). Skrb za organizme je dragocena vsakdanja izkušnja za otroke in učence, ki imajo vse manj neposrednega stika z naravo in s pridelavo hrane. V novejšem času pomeni šolski vrt učilnico v naravi in je povezovalni element poučevanja različnih učnih predmetov. Je učencem primerno okolje, kjer ugotavljajo zvezo med vzrokom in posledico ter spoznavajo osnovne zakonitosti, ki potekajo v naravi. Prav tako ponuja vrt spremljanje rasti in razvoja rastlin (Ribarič, 2014).

Škof (2013) navaja in opredeljuje šolski vrt kot sestavni del vsake šole, kot okras in ogledalo šole ter osebno izkaznico vodstva šole. Velikokrat se enači z učilnico v naravi; za razliko od učilnice med štirimi stenami lahko rabi poučevanju različnih učnih predmetov. Ne glede na to, ali poteka v učilnici ali na prostem, vključuje spoznavanje življenjskega kroga živih bitij in cikličnih ritmov narave. Šolski vrt je idealno okolje za razvoj kompetenc, opredeljenih kot kombinacija znanja, spretnosti in odnosov, ustrežajočih okoliščinam (Priporočilo Evropskega parlamenta in Evropskega Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko izobraževanje, 2006). Vključuje uporabo naravoslovnih postopkov, kot so opazovanje, razvrščanje, urejanje, štetje, merjenje, napovedovanje, povezovanje, raziskovanje, sklepanje, sporočanje (Kolar idr., 2011), in sicer v skladu z osnovno in nerevidirano Bloomovo taksonomijo učnih ciljev (Kratwochl, 2002; Anderson, 2002). Takšno vzgojno-izobraževalno delo zahteva svoj čas, saj je treba razviti sposobnosti sodelovanja v učilnici na prostem.

Pri tem je pomembno, da vodi v razvoj neodvisnosti in sposobnosti za nenehno raziskovanje (Getting Started: A Guide for Creating School Gardens as Outdoor Classrooms, 2009). Vključevanje šolskega vrta v pouk ima lahko različne pozitivne učinke na učence. Utrjuje medsebojne odnose med otroki, mladostniki in odraslimi s šolo (Škof, 2013; Dymment in Bell, 2008). Učenci, ki se čutijo povezani s šolo, imajo manj težav z agresivnim vedenjem (Resnick idr., 1997). Ozer (2007) poudarja pozitivne učinke, ki se zrcalijo v zdravju otrok. Otroci spoznavajo vrste sadja in zelenjave, v večji meri posegajo po njih. Fizično delo na vrtu pa prispeva k več gibanja. Dejavnosti v šolskem vrtu povečujejo koncentracijo, motiviranost in samodisciplino pri učencih ter pozitivno vplivajo na zmanjševanje specifičnih učnih težav in motenj pozornosti (Dymment in Bell, 2008).

Šolski vrtovi in s šolskim vrtom povezano učenje ima na slovenskem bogato tradicijo (Ribarič, 2014). Začetek sega v leto 1869, z uvedbo obvezne osnovne šole na Slovenskem, ko je bilo v tretjem osnovnošolskem zakonu šolam, predvsem podeželskim, priporočeno, da naredijo šolski vrt, ki bo opravljal naloge učilnice v naravi. Na učiteljskih, ki so izobraževala bodoče učiteljice in učitelje, je bil šolski vrt obvezen del učnega programa. Zgodovino in pomen šolskih vrtov v preteklosti dobro povzema razstava Slovenskega šolskega muzeja »Učilnica v naravi ~ šolski vrt včeraj, danes, jutri«, ki jo je uredila kustosinja Šolskega muzeja Mateja Ribarič in je bila prvič postavljena leta 2014. Gradivo razstave s starimi fotografijami iz različnih obdobij, načrti šolskih vrtov in izseki iz knjig ter časopisov prikazujejo pomen šolskih vrtov v posameznih šolah po Sloveniji. Intervjuji in vsebina pouka ter dela pa izkazujejo prednosti šolskih vrtov z vzgojnega vidika. Pomen vrtov za Slovence ilustrira tudi navedba Ribaričeve (2014), da slovenski jezik pozna več kot 40 različnih poimenovanj vrta (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014), pri tem so najzanimivejša poimenovanja, recimo: cvetlični, divnjak, sadovnjak, zelenjak (Sinonimni slovar slovenskega knjižnega jezika, 2018).

Pomurska regija ima ugodne naravne danosti za gospodarske dejavnosti, povezane s kmetijstvom. V Pomurju je zato kmetijstvo pomembna pretekla in sedanja gospodarska dejavnost, kar daje Pomurju pretežno agrarni značaj (Cunder, 2009). Kmetijska dejavnost pomeni precejšen razvojni potencial, ki ga je treba razvijati in negovati. Konkurenčnost pomurskega podeželja je mogoče povečati z inovativnimi rešitvami za razvoj turizma na kmetijah in z biopredelavo (Sankovič idr., 2015).

Kmetijska zemljišča, ki so v uporabi, so leta 2013 pokrivala polovico ozemlja pomurske regije, to pomeni največ med vsemi regijami (Regije v številkah – statistični portret slovenskih regij 2016, 2016). Leta 2011 je površina kmetijskih zemljišč v pomurski regiji merila 61 % skupne površine regije, od tega 41 % obdelovalne površine (Sankovič idr., 2015). Površina kmetijskih zemljišč v Sloveniji je v zadnjih letih manjša kar za 42 %. Površina zemljišč v Pomurju se je v obdobju med letoma 1986 in 2006 – v primerjavi s površino kmetijskih zemljišč v Sloveniji – povečala za slabih 14 %. Ker je ta gospodarska panoga v tem delu Slovenije tako zelo pomembna, je ključno tudi, kako poteka izobraževanje na tem področju. Lahko se začne že v osnovni šoli z aktivnostmi, povezanimi s šolskimi vrtovi. Pri tem ne gre samo za vzgojo in izobraževanje dobrih kmetovalcev, pridelovalcev hrane in vrtnarjev, ampak tudi ključnih nosilcev kmetijske politike (Škof, 2013).

Ker je razvoj pomurske regije tesno povezan z razvojem kmetijstva, in sicer z razvojem različnih modernih oblik pridelave in predelave hrane in drugih surovin (Sankovič idr., 2015), menimo, da je treba otroke že zelo zgodaj navajati na izkoriščanje naravnih danosti regije. Namen raziskave je bila analiza stanja šolskih vrtov v najbolj ravninski in kmetijski regiji Slovenije – v Pomurski regiji. Cilj raziskave je bil najprej zbiranje številčnih podatkov o delovanju ter analiza stanja šolskih vrtov na posameznih šolah, nato pa predstavitev vključevanja uporabe šolskega vrta v učne načrte ter v pedagoški proces naravoslovnih predmetov. Raziskava poleg številčnih podatkov o tem, koliko in kakšne šolske vrtove imamo v Pomurju, ponuja tudi smernice za delo s šolskimi vrtovi v prihodnje.

Material in metode

Raziskovalni vzorec

Raziskava je bila izvedena v dveh ločenih delih, ki temeljita na neslučajnostnem priložnostnem vzorcu pomurskih osnovnih šol v letu 2016/17, in sicer od maja do junija 2017, pri čemer je bilo v prvo raziskavo zajetih 38 šol, v drugo pa 9. Pomurske šole predstavljajo 8,4 % celotne populacije šol v Sloveniji, teh je skupno 454. Šole z največ 199 učencev smo označili kot malo šolo in šole z 200–600 učenci kot veliko šolo.

Prav tako so bila posamezna vprašanja zastavljena glede na odzivnost intervjuvanca. Podrobna analiza podatkov, pridobljenih z intervjujem, je zajemala: vrste vrto in rastlin, velikost in lokacijo vrta, organiziranost in izgradnjo vrta, vključenost pomurskih osnovnih šol v projekte, vključenost učencev in staršev v delovanje vrta ter uporabo pridelkov z vrta.

Postopki obdelave podatkov

Podatke, pridobljene z uporabo spletnega anketnega vprašalnika in intervjujev, smo najprej zbrali v programu Excel in jih računalniško obdelali s statističnim programom SPSS® 22.0 (ang. Statistical Package for the Social Sciences – SPSS). Prikazani so z navedbo absolutnih (f) in odstotnih frekvenc (f %). Za izračun statistično pomembnih razlik smo uporabili χ^2 -preizkus.

Rezultati in diskusija

V začetku raziskave smo poskušali določiti pomen pojma šolski vrt. Ugotovili smo, da je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika beseda vrt definirana na več načinov: 1) manjše zemljišče, navadno blizu hiše, na katerem raste trava, drevje, se gojijo vrtnina, okrasne rastline; 2) negovano zemljišče z okrasnim rastlinjem, navadno za sprehode, oddih; 3) posebej urejeno zemljišče kot del gostinskega lokala; 4) s prilastkom zemljišče, na katerem se gojijo rastline, živali, zlasti za študijske in splošno-izobraževalne namene: botanični, pomološki vrt; šolski vrt ... (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014). Samo v okviru permakulture poznamo več tipov in poimenovanj vrto: gozdni vrt, sinergični vrt (gomilaste grede), spiralne gredice, vodni ekosistemi kot del vrta, vrt z živimi organizmi, zasaditev posod, vrtiček okoli drevesa, greda na kartonu ali zelenici, okrogla visoka greda (Vovk Korže, 2015). V definicijo šolskih vrto lahko vključimo gojitev rastlin na prostem, na gredah, v posodah ali na drugih površinah, v razredu ali v drugih delih šolske stavbe in v rastlinjakih (Ribarič, 2014). Šolski vrt je v Urbanističnem terminološkem slovarju (2016) definiran kot zunanji prostor šole, namensko urejen in zasajen za učenje o vrtnarjenju, rastlinah in naravnih procesih, lahko namenjen tudi pridelavi hrane. Šuklje Erjavec (2012) opredeljuje dve definiciji šolskih vrto, v ožjem in širšem smislu. Šolski vrtovi v širšem smislu so zunanji prostori šole, ki poleg zemljišča, ki je namenjeno vzgoji vrtnin, okrasnih gredic in drugih nasadov, vključuje tudi športne, parkovne, travnate in gozdne površine.

Šolski vrtovi v ožjem smislu se navezujejo le na zemljišče, ki je namenjeno vzgoji vrtnin, poljščin, sadju, okrasnim gredicam in nasadam. Tema naše raziskave so bili šolski vrtovi v ožjem smislu in se navezuje na zemljišče, ki je namenjeno vzgoji vrtnin, poljščin, sadju, okrasnim gredicam in nasadam (Šuklje Erjavec, 2012).

V raziskavi smo predstavili številske podatke o šolskih vrtovih na 38 pomurskih osnovnih šolah v šolskem letu 1916/17, nekatere pa smo tudi obiskali in analizirali. Samo polovica, 19 izmed 38 pomurskih osnovnih šol, je imela urejen šolski vrt. Šolske vrtove je imela več kot polovica malih šol (z največ 199 učenci) in manj kot polovica velikih šol (z od 200 do 600 učenci). Od 38 pomurskih šol je bil šolski vrt urejen na 12 manjših šolah (52 %), 11 malih šol (48 %) pa je bilo brez njega. Od 15 velikih šol je bil šolski vrt urejen na 7 velikih šolah (47 %), 8 velikih šol (53 %) pa je bilo brez njega. Razlike med malimi in večjimi šolami niso statistično značilne ($\chi^2 = 0,110$; $df = 1$; $p = 0,740$). Zanimivo pri tem je, da je šolski vrt v preteklosti imelo od 11 od 14 osnovnih šol (79 %), ki so bile v času anketiranja brez šolskega vrta, in da si ga v prihodnje želi imeti od 12 od 14 osnovnih šol (86 %), sedaj brez šolskega vrta. To kaže vsaj na navidezen interes šol, da bi organizirale to dejavnost. Ko smo se pozanimali za razloge, ki polovici šolam (50 %) brez šolskega vrta preprečujejo delovanje šolskih vrtov (tabela 1), je bil najpogostejši med njimi pomanjkanje ustreznega prostora, to navaja 12 šol (57 %) od 19 šol brez šolskega vrta. Naslednji razlog je bil financiranje, to navajajo 3 šole (14 %), nato pa nezanimanje šole, to navaja ena šola (5 %), ter preobremenjenost učiteljev, to navaja ena šola (5 %) od skupaj 19 šol. Kot druge posamezne razloge anketiranci štirih šol (19 %) navajajo še nezainteresiranost učiteljev, zakonske omejitve, stroge pogoje ter merila sistema HACCP. HACCP je angleška kratica za Hazard Analysis Critical Control Point, kar pomeni analizo tveganja in ugotavljanja kritičnih kontrolnih točk in je mednarodna metoda zagotavljanja varne prehrane. Sistem HACCP je obvezujoč za pripravo hrane v šolski kuhinji.

Tabela 1: Števila (f) in strukturni odstotki (f %) šol po razlogih za nedelovanje šolskega vrta na pomurskih osnovnih šolah.

Odgovor	f	f %
Prostorski razlogi	12	57,1
Finančni razlogi	3	14,3
Nezanimanje šole	1	4,8
Preobremenjenost učiteljev	1	4,8
Nepomembnost šolskega vrta	0	0,0
Težave z zunanjimi sodelavci	0	0,0
Premajhna usposobljenost učiteljev	0	0,0
Kot drugo navajajo iskanje primerne učitelja, zakonske omejitve, strogi pogoji, HACCP	4	19,0
Skupaj	21	100,0

V pomurski regiji delujejo šolski vrtovi na 19 (50 %) od 38 pomurskih osnovnih šol. Izmed teh 19 šol jih je bilo samo 9 pripravljenih svoj vrt tudi pokazati in deliti svoje izkušnje s širšo skupnostjo. V šolah pomurske regije ima 42 % šol ekološki vrt, 33 % šol okrasni in 25 % šol naravoslovni vrt, ki je vedno v neposredni bližini šole. Velikost vrta je od 180 m² do samo 2 m² in pri obeh največjih je v to površino vključen tudi sadovnjak. Manj kot polovica osnovnih šol, vključenih v raziskavo, ima tudi čebelnjak (44 %). Večina poroča o velikem zanimanju za čebelarjenje, ki ga tisti brez čebelnjaka rešujejo z organiziranjem krožkov zunaj šole ali obiskom čebelarjev. Šole, ki so bile pripravljene sodelovati in nam predstaviti svoje šolske vrtove, so prepoznale potrebo po tej dejavnosti v kmetijsko zelo intenzivni regiji in kot dodatne razloge za ureditev navedle vključenost v projekte (44 %) in/ali urejenost okolice (44 %) ter ozaveščenost o pomembnosti narave (22 %). Najpogosteje omenjeni razlogi za ureditev vrta so tudi vključevanje v nekajletne projekte Ekošola in Zdrava šola, nato pa še Šolski ekovrt, Shema šolskega sadja in zelenjave, Zdrav življenjski slog, Tradicionalni slovenski zajtrk, TPLG (Turizmu pomaga lastna glava), Uživajmo v zdravju, Ethink, Entente Florae, Hrana ni za tjavendan, Odpadki, Reciklirana kuharija, Zelena straža.

Šole vključujejo vrt v pedagoške in nepedagoške dejavnosti, najpogosteje v prvem in drugem triletju, redkeje tudi v tretjem triletju. Največ osnovnih šole (44 %) ima šolski vrt za pedagoške namene, 33 % šol poleg pedagoških namenov omenja sprostitev, 11 % podaljšano bivanje in 11 % še vzgojo, rekreacijo ali/in neformalna srečanja.

V izvenšolskih dejavnostih šole vključujejo šolski vrt v interesne dejavnosti (Zeliščni krožek, Eko krožek, Krožek ekovrt, Eko dan), dneve dejavnosti (naravoslovni dnevi), sprostitvev, druženje, praktično delo na vrtu in opazovanje. Šolski vrt v okviru rednega pouka najpogosteje uporabljajo pri predmetih spoznavanje okolja, naravoslovje in tehnika, gospodinjstvo, uporabljajo ga za opazovalne aktivnosti, za praktično delo in urejanje ali za medpredmetno povezovanje. Šolski vrt v okviru drugega vzgojno-izobraževalnega dela vključujejo največkrat za praktično delo na vrtu, dneve dejavnosti, podaljšano bivanje, delovne akcije, opazovanje in sprostitvev. Za šolske vrtove so v večini primerov odgovorni razredni učitelji (67 %), sledijo predmetni učitelji (22 %) in povezava razrednih in predmetnih učiteljev (11 %). Odgovorni učitelji sami najpogosteje (67 %) obiščejo šolski vrt tedensko, dva izmed devetih ga obiščeta večkrat tedensko in eden od devetih enkrat mesečno. Odgovorni učitelji skupaj z učenci obiščejo šolski vrt tedensko (33 %) ali dvakrat na mesec (33 %).

Na vrtu gojijo največkrat zdravilna zelišča, zelenjavo, manj pa drevesa in grmičevje ter cvetoče rastline. Najpogostejša na vrtu gojena zdravilna zelišča so: ognjič, melisa, timijan, meta in drugo. Med najpogostejšo zelenjavo na šolskem vrtu spadajo paradižnik, paprika in peteršilj. Najpogostejše grmovnice so maline in ribez, nato sledijo jagode in borovnice. Samo nekaj več kot polovica (56 %) šol vključuje učence v izbiro rastlin, posajenih na šolskem. Semena in sadike pridobivajo na več načinov, in sicer tako, da jih kupi šola ali pa jih prinesejo učitelji, starši ali otroci. Intervjuvani velikokrat omenjajo vključevanje lokalne družbene skupnosti, sodelovanje lokalnih kmetov, sadjarja, vrtnarja, občinskih delavcev. Po njihovem mnenju uporabo pridelkov v šolski kuhinji omejujejo odsotnost v času poletnih počitnic, zakonodaja in sistem HACCP.

Gospodarjenje z vrtom je prepuščeno usmeritvam, željam, prostorskim, materialnim in finančnim možnostim šole. Tako lahko šola po svoji presoji in možnostih izbere gospodarjenje z vrtom, ki lahko poteka na več načinov, in sicer kot permakulturni vrt, biodinamični vrt in ekoremediacijski vrt. Šolam so v veliko pomoč projekti in programi, v katere se lahko vključijo in jim omogočajo postopno vpeljevanje v okolje, kjer pridobijo potrebne izkušnje o vrtnarjenju v šoli ter tudi pomoč pri sami organizaciji, izgradnji in negovanju šolskega vrta. Najdejo jih v številnih brošurah, nastalih v okviru različnih prej omenjenih projektov (Šebenik, 2015; Turk idr., 2009). O pomenu šolskih vrtov v izobraževanju srednješolcev poročajo Pogačnik idr., (2012a, b).

Šolski vrt je lahko vključen v učne načrte naravoslovnih predmetov, spoznavanje okolja ter naravoslovje in tehnika, v tematske sklope Prostor, Živa bitja in Človek. V tabeli 2 smo zbrali tematske sklope iz učnih načrtov (Kolar idr., 2011; Vodopivec idr., 2011) z vsebinami posameznega predmeta glede na razred, ki se navezujejo na šolski vrt v prvem in drugem triletju. Veliko teh vsebin je primernih in celo priporočljivih za obravnavo na samem vrtu ali vsaj s pomočjo le-tega, pri čemer bi se lahko organizacija učnega procesa tudi poenostavila.

Tabela 2: Naravoslovne vsebine iz učnih načrtov prvega triletja, ki vključujejo dejavnosti, povezane s šolskim vrtom in povzete iz Učnih načrtov: Program osnovna šola, Spoznavanje okolja (Kolar idr., 2011) in Naravoslovje in tehnika (Vodopivec idr., 2011), ki vključujejo aktivnosti, povezane s šolskim vrtom.

Prvo triletje – Spoznavanje okolja		
Tematski sklop	Razred	Vsebine
Prostor	2.	Osnovni geografski pojmi: obdelovalne površine (polje, njiva, travnik, sadovnjak)
Živa bitja	1.	Rastline in živali Pogoji za življenje rastlin (svetloba, voda in rudninske snovi)
	2.	Razvoj rastline Vrt Pogoji za življenje rastlin (svetloba, voda in rudninske snovi)
	3.	Življenjski krog (rojstvo, rast, razvoj, smrt, razkrajanje)
Drugo triletje – Naravoslovje in tehnika		
Tematski sklop	Razred	Vsebine
Človek	5.	Zdrava prehrana Izvor in pridelava hrane
Živa bitja	4.	Rastline s cvetovi in brez cvetov Drevesne in grmovne vrste v ožjem okolju
	5.	V rastlinah nastaja hrana

Lahko ga uporabimo kot (geografsko) raziskovalno učilnico (Levart, 2018), saj omogoča lažje razumevanje naravno-geografskih vsebin, lokalnega okolja ter pridobivanje okoljskih vrednot. Pouk v vrtu je praktično, raziskovalno in/ali medpredmetno zasnovan. Pri tem je ključna praktična izkušnja v naravi, ki ima svojo nenadomestljivo doživljajsko vrednost in celovito čutno in čustveno prevzame učence in dijake (Vovk Korže, 2011). Vključujemo ga lahko v obravnavo življenjskih prostorov (Rajšp idr. 2013) in omogoča raziskovalni pristop k poučevanju od vrta do šole pri vseh naravoslovnih predmetih in predmetih povezanih z naravoslovjem (Petek, 2012).

Zagotovo je lahko vključen v predmet Gospodinjstvo v 5. in 6. razredu osnovne šole, ki v svojih tematskih sklopih v učnem načrtu ne predvideva vsebin, povezanih s pridelavo hrane in uporabo pridelkov z vrta. Pri tem bi lahko učenci dosegali dva cilja. Prvi bi vključeval urejanje vrta za pridelavo hrane, drugi pa uporabo in predelavo pridelkov z vrta, ki bi jih otroci lahko na koncu pojedli in se na ta način naučili spremljati celotno verigo pridelave hrane od proizvajalca do porabnika. S takim načrtovanjem šolskega vrta bi se lahko izognili omejitvam HACCP, nujnim in obvezujočim načinom dela v šolski kuhinji, ne pa tudi obvezujočim za pripravo hrane v učilnici za gospodinjstvo. Otroci bi si lahko sami pridelali in pripravili hrano iz samostojno pridelane zelenjave in sadja v učilnici za gospodinjstvo. Zato predlagamo, da se v naslednji prenovi učnega načrta upoštevajo tudi teme, ki so povezane s samo pridelavo in uporabo tako pridelane hrane in ne samo zgolj pripravo hrane.

Če šola nima šolskega vrta, bi lahko ta del pouka potekal v eni od ustanov, ki urejajo tovrstne vrtove. Ena takih ustanov je Botanični vrt Pivola Univerze v Mariboru, ki ima poleg zeliščnega vrta urejen tudi sadno-zelenjavni vrt. Botanični vrt Pivola že sedaj ponuja dejavnosti, vezane na zelenjavno-sadni in zeliščni vrt. Druga se nahaja v naselju Modraže med Poljčanami in Slovensko Bistrico. Učni poligon za samooskrbo Dole (Vovk Korže, 2015) je urejen po metodah permakulture (Vovk Korže & Kokot Krajnc, 2013) in ponuja dejavnosti, povezane z vrtnarjenjem, ter ga lahko obiskujejo tudi ljubitelji vrtnarjenja in okoliško prebivalstvo.

Ureditev šolskega vrta oziroma dejavnosti, povezane s šolskim vrtom, bi bilo treba nujno vključiti v učne načrte omenjenih naravoslovnih predmetov. Zagotoviti bi bilo treba trajno in kontinuirano spodbujanje, smernice, načrte izvedbe projektov ureditve in vzdrževanja šolskih vrtov in v to vključiti Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, samostojno ali v sodelovanju z Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter zagotoviti ustrezno financiranje. Zaradi premajhnega vrednotenja pedagoškega dela na šolskem vrtu je v realnosti odločitev za ureditev šolskega vrta samo rezultat dobre volje vodstva in interesa učiteljev, zato takšnim šolam namenjamo vso pohvalo.

Zaključki

Polovica (19 izmed 38) osnovnih šol v Pomurju ima šolski vrt. Odločitev za šolski vrt je prepuščena dobri volji vodstva in interesu učiteljev, pri čemer gre za prostovoljno delo učiteljev. V preteklosti je imelo šolske vrtove več šol, kot jih ima danes. Kot najpogostejši razlog za nedelovanje šole navajajo pomanjkanje prostora. Najpogostejša vrsta šolskega vrta je ekološki, sledi okrasni šolski vrt. V večini intervjuvanih pomurskih osnovnih šol so za šolske vrtove odgovorni učitelji razrednega pouka. Najpogosteje so vključene v projektih in programih Ekošola in Zdrava šola. Z raziskovanjem šolskih vrtov smo želeli pohvaliti tiste, ki se s tem že ukvarjajo, ter spodbuditi ostale, da se jim priključijo. Šolski vrt bi bilo nujno vključiti v učne načrte naravoslovnih predmetov ter pripraviti smernice za delo na šolskem vrtu.

Zahvala

Raziskavo je sofinanciralo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo znotraj raziskovalnega programa »Raziskave za zagotavljanje varne hrane in zdravja«, P1-0164, ki poteka na Fakulteti za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru pod vodstvom D. Škorjanca. Iskrena hvala šolam, ki so bile pripravljene sodelovati v raziskavi!

Summary

School-based learning has a rich tradition in Slovenia and is now a globally recognized movement. School gardening and related learning have an impact on raising children and on young people's awareness of the importance of plants, animals, sustainable food production and consumption, and agrobiodiversity. Whether it takes place in the classroom or outdoors, it involves learning about the life cycle of living things and the cyclical rhythms of nature. At the same time, it strengthens interactions between children, youth, and adults. In our article we present the activities of school gardens in the flattest and most agricultural region of Slovenia - the Pomurje region - and their involvement in the pedagogical process of natural science subjects. The survey was conducted in two separate parts, using two questionnaires.

The first part was conducted with an online questionnaire, in which 38 Pomurje primary schools participated, and the second part was conducted in the form of a semi-structured interview with a sample of 9 Pomurje primary schools. Only half, 19 of the 38 Pomurje primary schools that participated in the online survey, had a school garden. More than half of the small schools (with 199 pupils or less) and less than half of the large schools (with 200 to 600 pupils) had a school garden. The reasons most frequently cited by respondents, that prevented half the schools from having a garden, were lack of space, lack of funding, lack of interest on the part of the school, and teacher overload. In addition to the above reasons, other individual reasons given by respondents included finding a suitable teacher, legal restrictions, strict requirements, and stringent criteria for preparing safe food, HACCP. Nine schools were willing to share their experiences with their school gardens and show them to us. In most cases, the garden was created as an organic, ornamental, or natural garden, usually close to the school. The garden was included in educational and non-educational activities, most often in the first and second three years, less often in the third three years. In regular classes, it was most often included in learning about the environment, science and technology, and home economics. They used it for observation activities, for practical work or for cross-curricular links. In most cases, class teachers were responsible for the school garden. Medical herbs and vegetables were grown in the garden, but less so trees, shrubs or flowering plants. Seeds and seedlings were obtained in various ways, either by purchase or by getting them from teachers, parents, or children. Respondents often mention the involvement of the local community, the involvement of local farmers, fruit growers, gardeners, and community workers. They state that the use of crops in the school kitchen is limited by absence during summer holidays, legislation, and strict HACCP criteria. The decision to have a school garden depends on the good will of the school management and the interest of the teachers, and it represents voluntary work by the teachers. The management of the garden depends on the orientations, wishes, space, material, and financial possibilities of the school. Of great help for schools are projects and programs that allow a gradual introduction of gardening and provide experience and assistance in organizing, establishing, and maintaining a school garden. The establishment of the school garden or activities related to the school garden should be included in the curricula of the particular science subjects.

Ongoing and continuous support, guidelines, plans for implementation of school garden establishment and maintenance projects should be made available, and adequate funding should be provided. If a school does not have a school garden, this part of the teaching could take place in one of the institutions that establish such gardens. One such institution is the Pivola Botanical Garden of the University of Maribor, which has both a herb garden and a fruit and vegetable garden. Horticultural activities contribute in the long run to the development of agricultural and farming activities and thus to the development of this important agricultural region. At the same time, the school garden contributes much to the sustainable development of the social community in an informal way and has a positive influence on attitudes towards the environment.

Literatura

- Allport, G. W. (1958). *The nature of prejudice*. Oxford: Addison-Wesley.
- Bela knjiga o VIZ v RS (2011). Retrieved from http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (Accessed: 10th September 2019).
- Burdiak, V. (2010). Influence of ethnic stereotype on the development of political relations in the Balkans. *Codrual Cosminului*, 16(2), pp. 147–157.
- Anderson, R. D. (2002). Reforming science teaching: What research says about inquiry. *Journal of Science Teacher Education*, 13(1), 1–12.
- Cunder, T. (2009). Kmetijstvo v Pomurju danes in jutri. V T. Kikec (Ur.), *Pomurje: Trajnostni regionalni razvoj ob reki Muri* (str. 143–156). Ljubljana: Zveza geografov Slovenije, Murska Sobota, Društvo geografov Pomurja.
- Dyment, J. E., & Bell, A. C. (2008). Grounds for movement: green school grounds as sites for promoting physical activity. *Health Education Research*, 23, 952–962.
- Getting Started: A Guide for Creating School Gardens as Outdoor Classrooms. (2009). Retrieved from <https://www.ecoliteracy.org/sites/default/files/uploads/getting-started-2009.pdf> (Accessed: 24th July 2020).
- Kolar, M., Krnel, D., Velkavrh, A. (2011). *Učni načrt: Program osnovna šola. Spoznavanje okolja*. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Krathwohl, D. R. (2002) A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview. *Theory Into Practice* 41, 212–218.
- Kühnis J., & Fahrni D. (2021). Forgotten Nature? Experiences with and Knowledge of Nature Among Schoolchildren: A Pilot Study in Central Switzerland. *Journal of Elementary Education*, 14(1), 1–10. Retrieved from <https://doi.org/10.18690/rei.14.1.1-10.2021> (Accessed: 23th July 2020).
- Levart, N. (2018). *Šolski vrt kot raziskovalna učilnica*. Doktorska disertacija, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
- Ozer, E. J. (2007). The effects of school gardens on students and schools: Conceptualization and considerations for maximizing healthy development. *Health Education & Behavior*, 34(6), 846–863.
- Petek. D. (2012) Zgodnje učenje in poučevanje naravoslovja z raziskovalnim pristopom. *Revija za elementarno izobraževanje* 5(4), 101–114.
- Priporočilo Evropskega parlamenta in Evropskega Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko izobraževanje (2006). Pridobljeno z <http://eur-lex.europa.e->

- u/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:sl:PDF ali <http://www.kulturnibazar.si/data/upload/Priporocilo.pdf> (Dostopno 24. 10. 2019.)
- Pogačnik, M., Žnidarčič, D., & Strgar, J. (2012). Use of school gardens in elementary schools in Slovenia. *Journal of Food, Agriculture and Environment*, 10, 1196–1199.
- Pogačnik, M., Žnidarčič, D., & Strgar, J. (2012). Šolski vrt kot didaktični pripomoček za izobraževanje srednješolcev = School garden as a didactic tool in secondary education. In *Prenos inovacij, znanj in izkušenj v vsakdanjo rabo: zbornik izplečkov* (str. 96–97). Biotehniški center.
- Rajšp, M., Pintarič, N., & Fošnaric, S. (2013) Načrtovanje in izvajanje obravnave življenjskih prostorov v naravi. *Revija za elementarno izobraževanje* 6 (4), 87–103.
- Regije v številkah - Statistični portret slovenskih regij 2016. (2016). Pridobljeno z iz <http://www.stat.si/dokument/8941/regije-v-stevilkah.pdf> (Dostopno 20. 11. 2017.)
- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. WM., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J., Beuhring, T., Sieving, R. E., Shew, M., Ireland, M., Bearinger, L. H., & Udry, J. R., (1997). Protecting adolescents from harm: findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *Jama*, 278(10), 823–832.
- Ribarič, M. (2014). *Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri*, (Razstveni katalog / Slovenski šolski muzej; 126). Slovenski šolski muzej: Ljubljana.
- Sankovič, M., Krapec, D., Potočnik Magdič, S., Svetec, M., Gönc, F., Varga, R., & Ulčar, D. (2015). *Regionalni razvojni program Pomurja 2014–2020*. Pridobljeno z https://www.svetijurij.si/Datoteke/UpravljalacDatotek/125/O%20ob%C4%8Dini/Razvojni%20dokumenti/RRP%20Pomurje%202004%202020/RRP%202014-2020_1.0_maj%2015%20FINAL-1.pdf (Dostopno 20. 11. 2017.)
- Sinonimni slovar slovenskega jezika* (2018). Spletna izdaja 2018. Pridobljeno z <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=vrt> (Dostopno 20. 11. 2018.)
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja* (2014). Spletna izdaja 2014. Pridobljeno z <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=vrt> (Dostopno 20. 11. 2017.)
- Šebenik, U. (2015). Ekovrt v vsak vrtec in šolo? Da, s programom Šolski ekovrtovi! *Šolska kronika*, 3, 530–534.
- Škof, J. (2013). *Šolski vrt – korak k samooskrbi*. Ljubljana: samozaložba.
- Šolska vrtilnica, Ekošola*. (b. d.). Pridobljeno z <https://ekosola.si/pf/solska-vrtilnica2018-2019/> (Dostopno 20. 11. 2019.)
- Šolski ekovrt*. (b. d.). Pridobljeno z <http://www.solskiekovrt.si/> (Dostopno 20. 11. 2019.)
- Šuklje Erjavec, I. (2012). Pomen in možnosti uporabe zunanjega prostora šol v vzgojno-izobraževalnem procesu. *Sodobna pedagogika*, 63 (1), 156–174.
- Urbanistični terminološki slovar* (2016). spletna izdaja 2016. Pridobljeno z <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=%C5%A1olski+vrt> (Dostopno 20. 11. 2019.)
- Vodopivec, I., Papotnik, A., Gostinčar Blagotinšek, A., Skribe Dimec, D., & Balon, A. (2011). *Učni načrt: Program osnovna šola. Naravoslovje in tehnika*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Vovk Korže, A. (2011): Učilnica v naravi -tudi v Sloveniji izkustveno izobraževanje za trajnostni razvoj. *Didakta*, 21(148). 54–56.
- Vovk Korže, A., & Kokot Krajnc, M. (2013): Šolski permakulturni vrt je inovativna učilnica v naravi. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu: revija za globalne dimenzije kurikula*, 7(1/2). 38–41.
- Vovk Korže, A. (2015). *Naravni vrt: priložnik za izdelavo in nadgradnjo vrta*. Nazarje: GEAArt.
- Turk, L., Slabe, A., & Fabjan, J. (2018). Kompostiranje za šole, vrtnice in gospodinjstva. Inštitut za trajnostni razvoj. Pridobljeno z <http://www.itr.si/wp-content/uploads/2019/02/Kompostiranje-gradivo-končna.pdf> (Dostopno 2. 11. 2020.)

Authors**Dr. Jana Ambrožič-Dolinšek**

Associate professor, University of Maribor, Faculty of Education and Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia, e-mail: jana.ambrozic@um.si
Izredna profesorica, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: jana.ambrozic@um.si

Dane Katalinič

University of Maribor, Faculty of Education, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia, e-mail: dane.katalinic@gmail.com
Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: dane.katalinic@gmail.com

Patricija Utroša

Osnovna šola Franceta Prešerna Črenšovci, Ulica Juša Kramarja 10, Slovenija, e-pošta: patricija.utrosa@gmail.com
Elementary school France Prešern Črenšovci, Ulica Juša Kramarja 10, Slovenia, e-mail: patricija.utrosa@gmail.com